Darbotvarkė
„Moterys, taika ir saugumas“
Dalyvavimo ramstis

lygių galimybių plėtros centras

Šis leidinys yra projekto „Moterys, taika ir saugumas: stiprinant kompetencijas ir supratimą“ dalis, kurį įgyvendino Lygių galimybių plėtros centras. Projektas finansuojamas Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos lėšomis.

Leidinio autorės: Margarita Jankauskaitė ir Greta Kraujalytė

Maketas: Viktorija Kolbešnikova

LIETUVOS RESPUBLIKOS
UŽSIENIO REIKALŲ
MINISTERIJA

lygių galimybių
plėtros centras

© Lygių galimybių plėtros centras, 2026 m.

Turinys

I. Įvadas. Moterų dalyvavimas – ne formali statistika 4
Dalyvavimas – MTS darbotvarkės ramstis 4
Dalyvavimo sampratos raida 4
II. Nuo oficialių derybų iki neformalių tinklų 5
Nematomas potencialas 5
Moterų dalyvavimo taikos derybose lygmenys 5
Klausimai auditorijai 6
III. Prasmingas dalyvavimas ar formalus įtraukimas 6
Prasmingo dalyvavimo kriterijai 6
Parodomojo įtraukimo spąstai 8
Klausimai auditorijai 8
IV. Strateginė moterų dalyvavimo nauda 9
Sprendimų kokybė ir „aklosios zonos“ 9
Derybų pagrįstumas 10
Pirmiau – saugumas, tuomet – lygybė? 11
Klausimai auditorijai 11
V. „Nematomi jutikliai“ 11
Informacinis pranašumas 11
Prieiga prie informacijos šaltinių 12
Valstybės atsparumas 13
Klausimai auditorijai 13
VI. Kodėl moterų vis dar nėra prie stalo? 13
Militarizuoto vyriškumo normos 13
Eksperto įvaizdis 14
Moterų NVO ignoravimas 15
Klausimai auditorijai 16
VII. Užduotis 16
Grupinė veikla „Generolai ir grįžtančios šeimos“ 16
VIII. Šaltiniai 18

I. Įvadas. Moterų dalyvavimas – ne formali statistika

Dalyvavimas – MTS darbotvarkės ramstis

„Moterys, taika ir saugumas“ (MTS) darbotvarkėje išskiriami keturi tikslai, dar vadinami ramsčiais [1]:

Dalyvavimas: siekiama užtikrinti visapusišką ir lygiavertį moterų dalyvavimą priimant sprendimus dėl konfliktų prevencijos ir valdymo visais lygmenimis [*2*].

Apsauga: siekiama apsaugoti moteris ir mergaites nuo smurto dėl lyties, ypač seksualinio smurto, kuris dažnai naudojamas kaip karo taktika [3].

Prevencija: siekiama integruoti lyčių perspektyvą į ankstyvojo įspėjimo sistemas ir užkirsti kelią konfliktams sprendžiant pagrindines jų priežastis [4].

Atsigavimas ir pagalba: siekiama, kad po konfliktų teikiama pagalba, repatriacija ir rekonstrukcija atitiktų ir konkrečius moterų, mergaičių poreikius [*2*].

Dalyvavimo sampratos raida

Pagrindiniai Dalyvavimo ramsčio tikslai yra susiję su pilnaverčiu moterų įtraukimu į sprendimų priėmimą visuose taikos derybų, palaikymo ir atkūrimo etapuose. Tačiau klaidinga manyti, kad jie apsiriboja pastangomis padidinti moterų skaičių. MTS darbotvarkėje jų dalyvavimas vertinamas kaip strateginė būtinybė [2, 4], nes padeda užtikrinti tvaresnę taiką.

Moterų dalyvavimas nėra saugumo politikos „priedas“. Tai – pamatinė sąlyga veiksmingesnei saugumo sistemai sukurti. Nuo 2000 metų, kai buvo priimta JT rezoliucija Nr. 1325, požiūris į tai stipriai pakito. Pradžioje didžiausias dėmesys buvo skiriamas moterų įtraukimui ir jų apsaugos, kilus krizėms, užtikrinimui. Ilgainiui šį požiūrį pradėta kritikuoti ironiškai pavadinus „tiesiog pridėk moterų“ (angl. *just add women and stir*). Suvokus, kad moterys turi dalyvauti visose taikos proceso stadijose, prasidėjo plėtros etapas, apimantis tiek politines reformas, tiek šalių atsigavimo po konfliktų iniciatyvas [4].

Šiandien suvokiama, kad be moterų įžvalgų saugumo analizė lieka nepilna ir netenka strateginės vertės, todėl siekiama sisteminių pokyčių, kurie užtikrintų moterų kaip lygiateisių saugumo architekčių, turinčių realią galią kurti politinį stabilumą, dalyvavimą [5].

> Tikrasis dalyvavimas reiškia, kad moterys ne šiaip sėdi prie derybų stalo, o aktyviai kuria ateities pasaulį.

II. Nuo oficialių derybų iki neformalių tinklų

Nematomas potencialas

Susiduriame su paradoksalia situacija: kasdienybėje, neformaliose, buitinėse ir į santykius orientuotose situacijose moterys dažnai laikomos geresnėmis derybininkėmis nei vyrai, nes dėl socializacijos jų bendravimo stilius dažniau remiasi bendradarbiavimu, o ne konkurencija. Kad išlaikytų gerus ilgalaikius santykius, moterys linkusios siekti abipusiai naudingo rezultato. Vengia naudoti agresyvų spaudimą, tad derybos rečiau užstringa aklavietėje [6]. O tartis yra dėl ko.

Periodinė Pasaulio ekonomikos forumo ataskaita atskleidžia optimizmo neskatinantį vaizdą – didėjantys geopolitiniai, aplinkosaugos, socialiniai ir technologiniai iššūkiai kelia grėsmę stabilumui [7]. 2025 m. JT generalinio sekretoriaus ataskaitoje „Moterys, taika ir saugumas“ pažymima, kad šiuo metu 676 milijonai moterų gyvena 50 kilometrų spinduliu nuo mirtino konflikto zonos – tai didžiausias skaičius nuo 1990-ųjų. Civilinių aukų skaičius tarp moterų ir vaikų, palyginti su ankstesniu dvejų metų laikotarpiu, išaugo keturis kartus, o su konfliktais susijęs seksualinis smurtas per dvejus metus padidėjo 87 procentais [8].

Tyrimai [9] ir kasdienė praktika atskleidžia, kad moterys pasiekia puikių rezultatų, kai derybose atstovauja ne asmeninius, o kitų žmonių interesus (pavyzdžiui, derybose su mokyklomis, gydytojais ar institucijomis). Populiariojoje psichologijoje akcentuojama, kad jos geriau skaito neverbalinę kalbą ir empatiškai įsijaučia į kitos pusės padėtį. Gebėjimas išklausyti leidžia surinkti daugiau subtilios informacijos apie derybų partnerio poreikius, o empatiškas tonas – sukurti ryšį ir sušvelninti kitos pusės gynybinę poziciją [10]. Globalios tendencijos rodo, kad šie moterų įgūdžiai šiandien aktualūs kaip niekad. Tai kodėl jas vengiama kviesti į derybas dėl taikos?

Moterų dalyvavimo taikos derybose lygmenys

Saugumo architektūra taikos derybose formuojama trimis lygmenimis (angl. track), kurie sąveikauja tarpusavyje.

Formalus dalyvavimas (ang. Track I) siejamas su oficialiomis, aukščiausio lygmens taikos derybomis tarp valstybių ar pagrindinių konflikto šalių. Čia moterys gali dalyvauti kaip derybininkės, tarpininkės (mediatorės) ar pasirašančiosios susitarimus.

Tačiau moterų įtraukimas į oficialias taikos derybas globaliu mastu išlieka mažas ir menksta [11]. 2024 metais jos sudarė 7 proc. visų taikos derybininkų ir apie 14 proc. tarpininkių (mediatorių) taikos procesuose. 9 iš 10 (apie 87 proc.) atvejų prie taikos derybų stalo nebuvo nė vienos moters. JT remiamose ar vadovaujamose derybose 2024 m. jų dalis neviršijo 18 proc. palyginus su 2023 m. (19 proc.) ir 2020 m. (23 proc.). Moterys sudarė ketvirtadalį (26,6 proc.) oficialiai taikos susitarimus

pasirašiusiųjų, nors neformaliuose taikos procesuose (2020 m. duomenimis) jų grupės aktyviai dalyvavo trijuose ketvirtadaliuose derybų (27 iš 38) vietos bendruomenių lygmeniu.

Neformaliu dalyvavimu (ang. Track II/III) laikomi procesai, kai pilietinė visuomenė ir moterys dalyvauja ne kaip oficialios delegatės, o kaip bendruomenių lyderės, aktyvistės [5]. Pavyzdžiui vietos lygmeniu (kaimuose ar rajonuose) vyksta „moterų taikos stalai“ – konsultacijos, kuriose aptariami saugumo poreikiai arba siekiant priversti kariaujančias puses susėsti prie derybų stalo ar pasirašyti susitarimus organizuojamos pilietinės akcijos, protestai ir kampanijos [12].

Moterys itin aktyviai dalyvauja vietos, nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis remdamos bendruomenių iniciatyvas, tarpininkaudamos susitaikymo procesuose, skatindamos neformalius dialogus tarp pilietinės visuomenės ir akademinės bendruomenės atstovų, teikdamos mokymus, techninę ekspertizę. Pasitelkdamos turimus socialinius ryšius ir vietines žinias jos siekia šalinti konfliktų priežastis bendruomenėse. Tokiu būdu moterys atlieka pagrindinį darbą mažinant smurto eskalavimą, tačiau oficialių taikos kūrėjų lieka nepamatytos [4].

Todėl siekiant ilgalaikio stabilumo pasibaigus konfliktui ir tvarios moterų reprezentacijos, kritiškai svarbu užtikrinti formalaus ir neformalaus dalyvavimo lygmenų sinergiją. Naujausi tyrimai [5] atskleidžia būtinybę kurti teisiškai įtvirtintus mechanizmus, kurie užtikrina neformaliuose susitikimuose suformuluotų moterų reikalavimų perkėlimą ant formalaus derybų stalo. Tai gali padidinti jų atstovavimą parlamentuose iki 5 proc. punktų pirmuosius penkerius metus po taikos susitarimų pasirašymo [5]. Šiuos rezultatus lemia jų gebėjimas derybose susitelkti į konkrečius klausimus, kurie vėliau tampa nacionalinių įstatymų nuostatomis ir (arba) padeda šalinti kliūtis moterų politinei karjerai. Tačiau norint išlaikyti reprezentacijos tvarumą net ir praėjus dešimtmečiams po taikos sudarymo moterims derybininkėms (formalus lygmuo) būtina bendradarbiauti su autonomiškais pilietinės visuomenės judėjimais (neformalus lygmuo). Be tokios sinergijos pasiekti laimėjimai rizikuoja išblėsti dėl vėlesnio politinio pasipriešinimo [5].

Klausimai auditorijai

- Kokie ženklai galėtų parodyti, ar žmogaus nuomonė grupei svarbi?
- Kaip turėtų būti priimami sprendimai siekiant nuoseklaus jų įgyvendinimo ir tvaraus rezultato?

III. Prasmingas dalyvavimas ar formalus įtraukimas

Prasmingo dalyvavimo kriterijai

Dalyvavimą taikos derybose galima vertinti ne tik per (ne)formalumo, bet ir kokybės prizmę. Jis atspindi galios dinamiką ir lemia rezultatų tvarumą. Todėl svarbu stebėti ne tik kiekybinius moterų dalyvavimo rodiklius, bet ir kokybinius jo klausimus.

Prasmingas dalyvavimas reiškia realią įtaką visose taikos derybų stadijose [13]. Jai nustatyti taikomi keli kriterijai.

Kai dalyvaujama *darbotvarkės formavime (ang. agenda setting)* randasi galimybė pakeisti derybų akcentus ir pereiti nuo siauro „ginkluotų vyrų“ susitarimo prie pamatinių socialinių problemų sprendimo, galios santykių transformavimo visuomenėje [4, 12]. Tai iliustruoja Šiaurės Airijos moterų koalicijos (ang. Northern Ireland Women's Coalition) pavyzdys. 1998 metais, nepaisant pagrindinių partijų vangumo, jai pavyko užtikrinti paramą smurto aukoms ir įsipareigojimą remti jaunus smurto liudininkus. Gvatemaloje moterys Pilietinės visuomenės asamblėjai parengė rekomendacijas – kriminalizuoti seksualinį priekabiavimą ir įkurti specialias institucijas čiabuvių moterų teisėms ginti, kurios vėliau tapo oficialia taikos susitarimo dalimi [4, 12].

Prasmingą dalyvavimą sąlygoja tvarka, užtikrinanti, kad skaitinė dauguma neužtildytų mažumos. Panašu, kad geriausiai tam tinka *sprendimų priėmimo procedūros (ang. decision making procedures*), kurios veikia konsensuso arba veto suteikimo principu [12]. 2013–2014 m. Jemeno Nacionalinio dialogo konferencijoje nustačius 90 proc. pritarimo sprendimams reikalavimą ir suteikus 30 proc. kvotą moterims, šios įgijo realią galią blokuoti nepriimtinus nutarimus [4].

Tam, kad moterų įžvalgos neliktų „už durų“, būtini instituciniai kanalai – *perdavimo mechanizmai (ang. transfer mechanisms),* kuriais neformalių derybų informacija pasiekia pagrindinį derybų stalą [11, 12]. Sirijoje šią funkciją atliko Moterų patariamoji taryba (ang. Women's Advisory Board), kuri rengė teminius dokumentus dėl konstitucinių nuostatų, ekonomikos ir tiesiogiai juos teikė specialiajam JT pasiuntiniui [12]. Panašų mechanizmą UN Women padėjo sukurti Sakartvele, kur lygiagrečios dialogo platformos leido konflikto paveiktoms moterims reguliariai susitikti su oficialiais valdžios atstovais ir perduoti svarbią informaciją apie saugumo padėtį pasienio zonose [12].

Dalyvavimas tampa prasmingas ir tada, kai moterys įtraukiamos kaip konkrečių sričių ekspertės – atlieka *techninių specialisčių*, o ne tik „moterų klausimų“ atstovių vaidmenį. Tai derybose, kur dominuoja techninė-strateginė kalba, suteikia joms autoritetą [12, 14]. Filipinuose Irene Santiago pasirinko tapti ugnies nutraukimo mechanizmų eksperte ir padalinio vadove. Vėliau, derybų eigoje ši pozicija jai leido kur kas veiksmingiau kelti ir lyčių lygybės klausimus. Raissai Jajurie vietą prie derybų stalo sprendžiant pagrindinius Filipinų valstybės kūrimo principus užtikrino tai, kad ji buvo vienintelė teisininkė ir techninė patarėja konstituciniais klausimais Moro islamo išlaisvinimo fronto (ang. Moro Islamic Liberation Front) delegacijoje [12].

Taikos įtvirtinimas neapsiriboja vien dokumentų pasirašymu, todėl moterų *dalyvavimas* turi būti užtikrintas *visose fazėse* – tiek parengiamajame etape, tiek vėlesnėje stebėsenoje [4,11]. Kenijoje po 2008 metų smurto proveržio įkurtų komisijų darbas rėmėsi teisiškai įtvirtintomis lyčių kvotomis. Tai užtikrino moterų patirčių atstovavimą įgyvendinant taikos veiksmų planą [12]. Kolumbijoje buvo sukurta

speciali stebėsenos moterų klausimais institucija (isp. Instancia Especial de Mujeres), prižiūrinti, kaip vykdomos taikos susitarime numatytos lyčių nuostatos [11].

Empiriniai duomenys patvirtina šių kriterijų įtaką taikos derybų kokybei. Procesai, kuriuose aktyviai dalyvauja pilietinės moterų grupės, patiria 64 proc. mažesnę riziką žlugti [4]. Tiesa, svarbūs yra ir kiekybiniai aspektai. Kai moterų institucijoje yra mažiau nei 15 proc., jos neturi galios keisti darbotvarkę, o reali įtaka biudžetams įgyjama tik peržengus 30 proc. atstovavimą [15].

> Derybos nuolat žlunga dėl derybininkų ambicijų, tačiau istorijai nėra žinomas nė vienas atvejis, kai taikos procesas būtų žlugęs dėl moterų keliamų reikalavimų [13].

Parodomojo įtraukimo spąstai

Kalbant apie moterų įtraukimą į taikos derybas, būtina atskirti simbolinę nuo realios įtakos. Parodomasis įtraukimas (angl. *tokenism*) politines institucijas apgaubia progresyvumo ir lygybės aura, tačiau nekeičia esamos galios hierarchijos [16]. Pavyzdžiui, pareikalavus tarptautiniams donorams taikos derybų delegacijoms šalys gali taikyti lyčių kvotas, tačiau, aukštą kvalifikaciją turinčioms moterims skirdamos mažiau reikšmingas pozicijas. Tokiu būdu formalus reikalavimas išpildomas, tačiau gražiai atrodantys skaičiai neturi nieko bendra su esminių sprendimų priėmimo teise [17].

Neformalūs vyrų, kurių rankose telkiasi galia, tinklai nesunkiai neutralizuoja moterų balsą derybose, priskyrę joms socialinės, humanitarinės pagalbos ar nukentėjusiųjų teisių temas ir tikslingai atriboję nuo „kietųjų“, su išteklių dalybomis, saugumo sektoriaus reformomis ar konstituciniais pokyčiais susijusių klausimų. Kai esminiai politiniai ir kariniai kompromisai pasiekiami už oficialios salės ribų (neformaliuose vyrų derybininkų susitikimuose, vakarienių ar uždarų sueigų metu), prie oficialaus derybų stalo sėdinčios moterys turi tenkintis jau suformuotais rezultatais.

Parodomasis įtraukimas nėra tik etikos ar teisingumo klausimas. Jis daro žalą taikos sutarčių tvarumui. Kai moterys įtrauktos tik simboliškai, sutartys atliepia tik ginkluoto elito interesus (amnestija, postai), tačiau nepanaikina pamatinių konflikto priežasčių, todėl taika greitai žlunga. Nepaisant to, praėjus ketvirčiui amžiaus nuo JT Saugumo Tarybos Rezoliucijos Nr. 1325 priėmimo, praktinis jos tikslų įgyvendinimas stringa. Statistika iškalbinga: pasaulio mastu moterys sudaro mažiau nei 10 proc. taikos derybininkų [18, 19].

Klausimai auditorijai

— *Ar savo darbe susiduriate su parodomojo įtraukimo problema? Kuo tai pasireiškia?*

IV. Strateginė moterų dalyvavimo nauda

Sprendimų kokybė ir „aklosios zonos“

Moterų įtraukimas į saugumo sektorių vis dar vertinamas kaip moralinis pasirinkimas ar „minkštasis“ socialinis klausimas. Tačiau tyrimai rodo, kad tai – strateginė būtinybė. Kai dalis visuomenės neturi galimybės dalyvauti saugumo architektūros kūrime, nepilna ji tampa neefektyvi [4].

Vienas stipriausių įtraukimo argumentų – *sprendimų kokybės gerinimas*. Vienavyrės grupės derybose užsisuka uždarose diskusijose, kurios sistemingai ignoruoja realias žmonių patirtis. Tradiciškai saugumo ekspertai naudoja abstrakčias, technokratines sampratas, todėl strateginėje analizėje dėmesio centre atsiduria ginklai, o ne žmonės [14]. Bet kokie klausimai apie moralę, jausmus ar realų poveikį visuomenei tradiciniu požiūriu nuvertinami kaip neprofesionalūs. Tačiau tokia „gero veikimo“ iliuzija sukuria akląsias zonas. Jose karinė bazė matoma tik kaip įrangos kiekis ar biudžeto eilutė, ignoruojant patriarchalinio smurto, priekabiavimo ar vietos bendruomenių išnaudojimo dinamiką [20]. Šis požiūris ir apie branduolinį ginklavimąsi leidžia svarstyti nė nepagalvojus apie poveikį visuomenei.

Į derybas įtraukus moteris, atsiranda alternatyva. Jos geba diskusiją pakreipti nuo techninių terminų link kasdienės realybės valstybės saugumą susiedamos su asmens saugumu namuose [14]. O tai padeda užčiuopti lyties aspektus ignoruojančiai analizei nematomus *paslėptuosius veiksnius* (*angl. hidden drivers*), pavyzdžiui, kaip išteklių trūkumas keičia migracijos kelius ar didina visuomenės radikalizacijos riziką [21].

Paslėptieji veiksniai tai – giliosios, struktūrinės konflikto priežastys, stumiančios visuomenę smurto link. Ekspertai išskiria keturias jų kategorijas.

Struktūriniai veiksniai susiję su ilgalaike, sistemine galios disproporcija ir atskirtimi, sukuriančia palankią terpę konfliktams [20]. Skurdo feminizacija ir moterų teisių suvaržymai tokioje aplinkoje tampa ankstyvaisiais perspėjimo ženklais [3, 11]. Pavyzdžiui Nepale politinio elito nesugebėjimas spręsti nelygybės (atskirties dėl etniškumo ar skirstymo į kastas) problemų tapo pagrindiniu ekstremizmo ir smurto varikliu, kurį moterys fiksavo dar prieš prasidedant atvirai prievartai [3].

Socialiniai normatyviniai veiksniai – tai visuomenėje įsigalėjusios normos, kurios pateisina agresiją ir jėgos naudojimą kaip problemų sprendimo būdą tiek viešoje sferoje, tiek šeimoje [3, 4]. Pavyzdžiui, auganti militarizacija ir agresijos normalizavimas, kurie perauga ir tampa matomi per militarizuoto vyriškumo bei kario-herojaus archetipo propagavimą viešumoje kartu su socialiniu smurto šeimoje pateisinimu [4, 21].

Aplinkos veiksniai. Dėl klimato kaitos atsirandantis išteklių stygius veikia kaip socialinius santykius keičiantis „grėsmės daugiklis“ [1]. Pavyzdžiui, dėl aplinkos nykimo suvaržytas moterų judumas didina jų riziką patirti seksualinį smurtą. Jauniems vyrams sausra apriboja pragyvenimo šaltinius, todėl jie tampa lengvu verbavimo į ginkluotas grupuotes taikiniu [1].

Paslėptieji veiksniai rodo, kad tradicinė, vien į institucinį lygmenį sutelkta situacijos analizė dažnai praleidžia esminę informaciją apie konfliktų priežastis ir raidą. Pavyzdžiui, Ugandoje atliktas tyrimas atskleidė, kad moterys, ekonominę konkurenciją nurodžiusios kaip veiksnį, tiksliau nustatė tikrąjį bendruomenių įtampos šaltinį, nei vyrai, pagrindine konflikto priežastimi laikę gamtos išteklius [4]. Moterų patirtys rizikos veiksnius išryškina ten, kur tradicinė analizė nepastebi. Kai žiniasklaida pradeda kurti moralinę paniką dėl šeimos vertybių ir kaltinti moteris kultūrine išdavyste paversdamos jas atpirkimo ožiais, moterys pirmosios pastebi autoritarizmo stiprėjimo ženklus [22]. Smurto prieš moteris artimoje aplinkoje mastų augimas yra vienas patikimiausių būsimų ginkluotų konfliktų pranašų. Deja, lyčiai akla analizė jį vis dar linkusi matyti kaip privatų, o ne saugumo klausimą [4, 23].

Moterų patirčių nepaisymo problemą pagilina ir taip vadinamasis „sekretorės“ fenomenas. Cynthia Enloe pažymi, kad užsienio reikalų ministerijų sekretorės apie valstybės paslaptis, neformalius ryšius ir lojalumą dažnai žino daugiau nei patys derybininkai. Tačiau dėl to, kad jų vaidmuo nuvertinamas, šis informacijos potencialas lieka nepanaudotas [20].

Todėl moterų dalyvavimas yra svarbus ne tik lyčių lygybės ar teisingumo požiūriu. Jis – būtina sąlyga visapusiškam situacijos suvokimui, veiksmingos ankstyvosios prevencijos sistemos kūrimui ir realiam saugumo užtikrinimui.

Derybų pagrįstumas

Paprastai taikos derybos vyksta kaip uždari „ginkluotų vyrų“ susitarimai, kuriems visuomenės akyse trūksta socialinio pagrįstumo. Kai deramasi su ginkluotomis grupuotėmis, jos iš esmės apdovanojamos už tai, kad griebėsi ginklų, todėl taikios daugumos nušalinimas griauna pasitikėjimą visu procesu [12]. „Ginkluotų vyrų“ modelio problemiškumą ryškiai iliustruoja įvykiai Afganistane, kur tarptautinės bendruomenės sprendimas vystomojo bendradarbiavimo pagalbą ir valdymo reformas paversti gynybos prioritetų priedėliu sužlugdė tvarios taikos galimybę [24].

Visuomenės pasitikėjimą derybomis žlugdo ir saugumo ekspertų vartojama techninė kalba. Kai derybininkų elitas ignoruoja bandymus į diskusijas įtraukti moralinius argumentus ir (ar) realaus poveikio žmonėms klausimus, visuomenės nepasitikėjimas tik auga [15]. Šį, saugumo architektūroje atsirandantį teisėtumo ir atskaitingumo vakuumą greitai užpildo autoritarinės jėgos. Taip nutiko Centrinės Afrikos Respublikoje, kur dezinformacija ir selektyvi karinė parama užgožė pastangas kurti įtraukų socialinį susitarimą [24]. Kai moterų (ir vaikų) „korta“ derybose naudojama kaip riteriškumo gestas siekiant militaristinių intervencijų pateisinimo, stiprinama patriarchalinė kontrolė, kuri neleidžia moterims savarankiškai veikti politikoje, todėl ilgainiui pasitikėjimas derybomis žlunga [20].

Įtraukus moteris ir platesnę visuomenės dalį, politinis dialogas tampa atviresnis, suteikia procesui demokratinį svorį ir padeda atnaujinti socialinį susitarimą tarp valstybės bei piliečių. Žmonės labiau pasitiki procesais, kuriuose yra atstovaujami, nes tai didina tikimybę, kad į darbotvarkę bus pridedami jiems aktualūs saugumo ir teisingumo klausimai [4].

Pirmiau – saugumas, tuomet – lygybė?

Nuostata „pirmiau – saugumas, tuomet – lygybė“ – viena didžiausių kliūčių siekiant prasmingo moterų dalyvavimo taikos derybose. Ji remiasi prielaida, kad svarbiausia sustabdyti smurtą ir pasiekti susitarimą tarp kariaujančių (konfliktuojančių) pusių, o socialiniai, lyčių lygybės klausimai gali palaukti „geresnių laikų“ [25]. Dėl šios priežasties derybos tampa „ginkluotų vyrų sandėriu“, kur taika suprantama tik kaip ginklų nuleidimas, o ne teisingos visuomenės kūrimas [4]. Šis požiūris sukuria ydingą hierarchiją, kur lyčių lygybė ir žmogaus teisės suvokiamos tik kaip antraeilė „prabanga“, kuriai galima skirti dėmesio, kai pasiektas visiškas stabilumas. Dėl to moterys vangiai įleidžiamos į oficialų derybų procesą (7 proc. derybininkų ir 14 proc. tarpininkų oficialiuose procesuose) [26].

Nuostata „pirmiau – saugumas“ orientuojasi į greitai pasiekiamą politinį stabilumą, o ne ilgalaikę taiką. Karinis elitas derybose siekia amnestijos, užsitikrinti postus vyriausybėje ir išteklių kontrolę. Tuo tarpu moterys atstovauja platesnės pilietinės visuomenės interesus, todėl, kai jos nedalyvauja, taikos sutartys nepadeda pašalinti pamatinių konfliktus lėmusių priežasčių [27].

Empiriniai duomenys atskleidžia, kad ši nuostata yra iš esmės klaidinga. Tyrimai rodo, jog lyčių lygybė yra tiesiogiai susijusi su valstybės saugumu ir stabilumu [27]. Kai moterys prasmingai dalyvauja taikos procesuose, tikimybė, kad taikos sutartis išliks tvari bent 15 metų, padidėja 35 proc. [28]. Saugumo klausimą atskyrus nuo lygybės, pasiekiami trapūs susitarimai, kurie dažniausiai žlunga per pirmuosius penkerius metus.

MTS darbotvarkė skelbia, kad moterų apsauga ir dalyvavimas yra saugumo garantas, o nuostata „pirmiau – saugumas“ šį principą apverčia. Moterys vėl pradedamos vertinti tik kaip pasyvios, apsaugos reikalaujančios konflikto aukos, o ne aktyvios politinės veikėjos, galinčios sukurti tvaresnę saugumo architektūrą [29].

Klausimai auditorijai

- *Kokį poveikį įvairesnis atstovavimas daro sprendimų priėmimo procesams ir rezultatų kokybei? Kuo remiasi jūsų įžvalgos?*
- *Kokie veiksniai stiprina visuomenės atsparumą?*

V. „Nematomi jutikliai“

Informacinis pranašumas

Sėkminga konfliktų prevencija ir sprendimas remiasi duomenimis, tad moterų būvimas saugumo dariniuose ar vietos tarybose suteikia informacinį pranašumą. Tradicinė karinė žvalgyba paprastai remiasi makro rodikliais (pavyzdžiui, per palydovus pastebėtą kariuomenės judėjimą), neužčiuopiančiais bendruomenėse vykstančių procesų, kuriuos pastebi moterys. Dėl ten atliekamo vaidmens jos dažnai tampa artėjančios krizės „jutikliais“ pirmosios pastebėdamos ankstyvojo perspėjimo ženklus (angl. early warning signs) [4, 30]. Tai gali būti:

- *ekonominiai pokyčiai*, kai rinkoje staiga pritrūksta būtiniausių prekių (kuro ar maisto produktų), arba namų ūkiuose pradedami kaupti ginklai. Pietų Sudane staigus galvijais mokant nuotakos kainos (angl. bride-price) augimas tapo tiesiogine nuoroda į artėjančius ginkluotus reidus ir susirėmimus [3];
- *socialinės dinamikos anomalijos*, kai moterys pradedamos stumti iš viešųjų diskusijų, mergaitės dingsta iš mokyklų ar sugriežtėja jų aprangos kontrolė, rodanti radikalizacijos ir fundamentalizmo augimą;
- *militarizuotos propagandos stiprėjimą,* kai „kario kulto“ ir jį palaikančio agresyvaus vyriškumo propaganda žiniasklaidoje vyksta lygia su moterų įvaizdžio menkinimu ir teisių suvaržymu.

Prasmingas moterų dalyvavimas visuose su saugumo kūrimu susijusiuose etapuose suteikia galimybę disponuoti išsamesne informacija, kuri svarbi siekiant mažinti įtampą šiai dar neperaugus į atvirą prievartą.

Prieiga prie informacijos šaltinių

Moterų dalyvavimas saugumo procesuose yra ne tik politinis veiksmas. Jis kuria svarbią pridėtinę vertę suteikdamas prieigą prie duomenų, kuriuos tradicinei žvalgybai sudėtingiau užčiuopti. Saugumo ekspertai linkę nuvertinti „asmeninėmis“ ar „buitinėmis“ laikomas erdves, pavyzdžiui, virtuves, turgavietes ar neformalius moterų susibūrimus [3]. Tačiau būtent čia pirmiausia išryškėja ankstyvieji socialinės įtampos stiprėjimo ženklai. Pavyzdžiui, 1998 metais Kosove moterys matė gausėjančias ginklų slėptuves namuose ir masinį jaunų vyrų pasitraukimą į kalnus neoficialioms pratyboms [31]. Siera Leonėje kaimuose gyvenančios moterys tiksliai žinojo, kur ir kada ginkluotos grupuotės planuoja puolimus, nes matė neįprastą vyrų judėjimą ir maisto atsargų kaupimą, tačiau neturėjo galimybių šią informaciją perduoti saugumo tarnyboms, kurios jų vis tiek nebūtų išklausę [3, 30, 31].

Bendruomenėse gyvenančios moterys veikia kaip itin jautrūs „jutikliai“, gebantys nustatyti fizinius pasirengimo ginkluotam konfliktui ženklus. Todėl jų dalyvavimas leidžia oficialius saugumo duomenis papildyti „tyliosios žvalgybos“ įžvalgomis, padidinančiomis galimybę užkardyti konfliktus latentinėje fazėje. Kai saugumo analizė ignoruoja šį žinojimą, priimami sprendimai stokoja pagrįstumo ir būna pavėluoti [4].

Valstybės atsparumas

Įtraukus valdymas didina ir valstybės tvarumą. Kai moterys prasmingai dalyvauja sprendimų priėmime, kinta institucijų darbo kokybė, gebėjimas atlaikyti krizes. Pavyzdžiui, didesnis moterų skaičius parlamentuose koreliuoja su mažesniu korupcijos lygiu [15]. Skaidrumas, savo ruožtu, didina piliečių pasitikėjimą valstybe, o tai ypač svarbu siekiant išvengti visuomenės destabilizacijos ir poliarizacijos, kuriomis mielai pasinaudoja priešiškos jėgos.

Kai sprendimų priėmėjų ratas yra įvairus, daugiau lėšų skiriama švietimui, sveikatos apsaugai, bendruomenių poreikiams [11]. Valstybės su aukštesniu moterų dalyvavimo lygiu dažniau remia aplinkosaugai palankią politiką, kurios priemonės padeda mažinti su gamtos išteklių stygiumi susijusių konfliktų rizikas [11, 15].

Klausimai auditorijai

- *Kokius ankstyvuosius perspėjimo ženklus pastebite (jei pastebite) Lietuvos visuomenėje? Kokiais informaciniais kanalais šia informaciją galima būtų perduoti?*
- *Kodėl moterų vis dar trūksta sprendimų priėmimo saugumo klausimais grandyse?*

VI. Kodėl moterų vis dar nėra prie stalo?

Pilnavertiškam moterų dalyvavimui procesuose, susijusiuose su saugumu gali kilti ir kitų sisteminių kliūčių. Dalis jų – susijusios su kultūriniu seksizmu, kuris nuvertina ne tik pačias moteris, bet ir jų atstovaujamas veiklos sritis.

Militarizuoto vyriškumo normos

Militarizuoto vyriškumo normų įsitvirtinimas yra vienas tokių pavyzdžių. Ji vyriškumo idealus susieja išskirtinai su kariniais veiksmais, kurie natūralizuoja smurto ir priespaudos naudojimą [32].

Tvarios demokratijos sąlygomis kariuomenė, policija ar žvalgyba veikia kaip struktūros, kurių paskirtis – savo kompetencijų ribose užtikrinti saugumą. Tačiau kai šių institucijų kultūroje įsigali jėga grįstos „vyriško“ elgesio normos, jos daro poveikį saugumo supratimui ir problemų sprendimų būdams, įtvirtinantiems smurto nebaudžiamumą.

Konfliktų metu arba po jų ryšys, siejantis militarizuotą vyrišką, struktūrinį (visą visuomenę apimantį) smurtą ir jo nebaudžiamumą dažnai ignoruojamas. Tad teisėtvarkos sistema nepakankamai rimtai vertina tai, kaip agresija ir dominavimu grįsti lūkesčiai vyriškumui skatina pasikartojančius žmogaus teisių pažeidimus. Nepastebi, kaip militarizmas ir smurtinės vyriškumo normos stiprina vienas kitą, sukeldami konfliktų ciklus. Kai institucijose, kurių paskirtis saugoti žmogaus teises ir teisinę valstybę, smurto naudojimas tampa rutina, pakantumas jam pradeda plisti visose visuomenės srityse ir skatina nebaudžiamumą.

Militarizuoto vyriškumo įsitvirtinimas struktūrose, susijusiose su visuomenės saugumu, gali tapti sisteminės diskriminacijos, piktnaudžiavimo jėga priežastimi ir daryti neigiamą poveikį ne tik visuomenei, bet ir moterims, etninių grupių atstovams, LGBTIQ+ asmenims pačiose institucijose. Tad siekiant nutraukti smurto ciklus, raginama vyriškumo sampratą atskirti nuo jėgos ir prievartos naudojimo. Taip pat atsisakyti žalingos praktikos, kai į moteris žiūrima tik kaip aukas, o vyrus – kaip kovotojus, nes toks požiūris trukdo keisti patriarchalines, piktnaudžiavimą galia normalizuojančias struktūras [32].

Eksperto įvaizdis

Tradicinė saugumo samprata formuoja „eksperto“ įvaizdį. Jis yra nematoma, bet rimta, moterų dalyvavimą taikos derybose stabdanti kliūtis.

Ekspertiškumas saugumo klausimais ilgą laiką buvo siejamas su karine galia, valstybės išlikimu ir jėgų pusiausvyra – sritimis, kur istoriškai dominavo vyrai. Dėl to susiformavo požiūris, kad „tikrasis“ saugumo ekspertas yra valstybės suvereniteto saugotojas, gebantis veikti konkurencinėje ir militarizuotoje aplinkoje. Tokia samprata nustumia į paraštes moteris, kurios dažniau veikia žmogaus saugumo, žmogaus teisių, humanitarinės pagalbos ar nevyriausybinių organizacijų srityse. Jų keliami klausimai – gyvenimo kokybė, bendruomenių stiprinimas, socialinis teisingumas ar moterų teisės – dažnai laikomi „mažiau skubia“ darbotvarke, nes neatitinka tradicinio „kietojo“ saugumo supratimo.

Toks požiūris lemia, kad moterų įžvalgos ir patirtys nėra vertinamos kaip lygiavertės ir svarbios saugumui. Kai eksperto vaidmuo siejamas su abstrakčių valstybės interesų gynimu, o ne realiais bendruomenių poreikiais ar žmonių patirtimis, moterų indėlis į taikos kūrimą interpretuojamas kaip antrinis [33]. Net ir turėdamos aukštą kvalifikaciją, jos dažniau nukreipiamos į „minkštąsias“ temas – žmogaus teises, sveikatą ar humanitarinę pagalbą, tuo tarpu strateginius saugumo ir taikos sprendimus ir toliau priiminėja vyrai. Taip susiformuoja „lyčių ekspertiškumo spraga“ (*angl. gendered expertise gap*), kai moterys nėra laikomos saugumo ekspertėmis vien todėl, kad neatitinka įvaizdžio [12].

Šią spragą gilina ir lyčių stereotipai, palaikantys įsitikinimą, kad ekspertu saugumo klausimais gali būti tik vyras. Remiantis juo moterų stygių diskusijose mėginama pateisinti argumentu „trūksta

kompetentingų kandidačių“. O iš tiesų jos neįleidžiamos į vyrų kontroliuojamas aplinkas. Moterys turi įrodinėti savo kompetenciją, o vyrų ekspertiškumas laikomas savaime suprantamu.

Eksperto įvaizdis siejamas su šaltu racionalumu, emocijų kontrole ir griežtumu, o moterys stereotipiškai vaizduojamos kaip pernelyg emocionalios, pažeidžiamos [34]. Jei elgiasi empatiškai, vertinamos kaip nepakankamai kompetentingos priimti su saugumu susijusius sprendimus, bet jei demonstruoja ryžtą, laikomos „nepakankamai moteriškomis“ [35].

Dėl šių priežasčių taikos derybose moterys dažnai matomos ne kaip sprendimų priėmėjos ar strateginio lygmens ekspertės, o kaip „aukų balsas“ arba civilių visuomenės atstovės, kurias reikia apsaugoti. Jos vertinamos kaip objektai, kuriems taikomi taikos derybų sprendimai, o ne aktyvūs subjektai, priimantys sprendimus [36].

Susidaro uždaras ratas: moterys nekviečiamos dalyvauti svarbiausiose derybose, nes nėra laikomos ekspertėmis, o ekspertėmis nėra laikomos todėl, kad neturi galimybės užimti aukščiausio lygmens sprendimų priėmimo pozicijų. Tokiu būdu tradicinė saugumo paradigma ir eksperto samprata ne tik atspindi lyčių nelygybę saugumo srityje, bet ir aktyviai ją palaiko, ribodama moterų įtaką esminiuose taikos procesuose.

Moterų NVO ignoravimas

Moterų organizacijų ignoravimas – dažnas reiškinys. Tarptautiniai tarpininkai ir kariaujančios šalys taikos derybose dažniausiai pripažįsta tik institucinį, centralizuotą elitą visiškai nepaisydamos neformalių, vietos lygmeniu veikiančių moterų organizacijų, kurios konfliktus bendruomenėse numaldo realiai. Derybose jos vertinamos kaip „nepakankamai kvalifikuotos“, nors geriausiai išmano vietos dinamiką.

Tradicinė derybų logika remiasi taisykle: *prie derybų stalo sėdi tas, kas sukėlė karą*. Todėl ne militaristinių, valdžios ar išteklių dalybų, o teisingumo, socialinių reformų siekiančios pilietinės moterų organizacijos suvokiamos kaip nesvarbios. Tai ryšku ir skirstant finansus [37]. Karinės delegacijos gauna tarptautinį finansavimą, apsaugą ir logistinę paramą kelionėms į derybų vietas, o moterų grupės privalo pačios ieškoti išteklių, kad jų balsas būtų išgirstas [26].

Moterų organizacijoms dažnai tenka susidurti su konsultacijų „fasadu“, kuris tėra sprendimų galios iliuzija. Tai – derybų architektūros modelis, kai moterų grupėms sukuriami atskiri, paraleliniai kanalai (pavyzdžiui, patariamosios tarybos, forumai, platformos), kurios neturi teisinio ryšio su oficialiu derybų stalu [7, 38]. Vietoje to, kad įtrauktų į tiesiogines derybų delegacijas, derybų mediatoriai „Moterų patariamąjį komitetą“ suburia kitoje salėje ar kitame mieste. Jos tariasi, rengia rezoliucijas, tačiau šie dokumentai oficialiems derybininkams tėra rekomendacijos.

Visus moterų pasiūlymus (pavyzdžiui, dėl teisingumo pereinamuoju laikotarpiu ar lyčių kvotų būsimoje vyriausybėje) filtruoja neformalūs vyrų derybininkų tinklai. Kai patariamosioms struktūroms nesuteiktos

veto teisės, karinis elitas gali lengvai pašalinti moterų reikalavimus iš galutinio sutarties teksto, palikdamas tik deklaratyvias, teisiškai neįpareigojančias frazes apie „pagarbą moterims“.

Tokios veikimo schemos derybų organizatoriams viešųjų ryšių ataskaitose leidžia pažymėti varnelę: *„konsultacijos su moterų pilietinėmis organizacijomis įvyko“*, nors reali sprendimų galia joms nebuvo suteikta [39]. Realią įtaka galima daryti tik tada, kai tarp forumo ir derybų stalo sukuriamas privalomas perdavimo mechanizmas. Jei tokio nėra – konsultacijų fasadas sunkia moterų energiją, kol vyrai užkulisiuose dalijasi valdžią [ten pat].

Klausimai auditorijai

Pagalvokite apie asmenis kuriuos laikote saugumo ekspertais. Kokiais požymiais remiantis suteikėte šį autoriteto statusą?

VII. Užduotis

Grupinė veikla „Generolai ir grįžtančios šeimos“

Eiga: Suformuojamos dvi grupės – „Generolai“ ir „Grįžtančios šeimos“. Vedėja*s supažindina su situacija: Mieste ką tik pasibaigė aktyvūs koviniai veiksmai. Prie derybų stalo sėdi aukšto rango karininkai. Jie turi nuspręsti, kaip reikėtų paskirstyti pirmųjų 100 taikos dienų biudžetą.

Užduotis grupėms:

- 1 grupė (Generolai): Turi sudaryti 3 pagrindinių prioritetų sąrašą – ko labiausiai reikia, kad galėtų sakyti, kad „saugumas užtikrintas“?
- 2 grupė (Grįžtančios šeimos): Dalyvių prašoma įsivaizduoti, kad yra moterys su vaikais, kurios svarsto galimybę grįžti iš pabėgėlių stovyklų į miestą. Jos turi sudaryti 3 prioritetų sąrašą – ko labiausiai reikia, kad jaustųsi saugios savo namuose?

Diskusija atlikus užduotį

- *Palyginkite abu sąrašus. Ką pastebite?*
- *Kas turi didesnę galią apibrėžti saugumo prioritetus? Kodėl?*
- *Pažvelkite į kitos grupės sąrašą. Kokį poveikį išteklių paskirstymas turės ilgalaikėje perspektyvoje, jei ignoruos kitos grupės prioritetus?*
- *Kurį poveikį pasitikėjimui valstybe daro šių prioritetų (ne)paisymas?*

Daugiau nei pusė taikos susitarimų žlunga per pirmuosius penkerius metus. Tačiau tarptautinė bendruomenė vis dar renkasi „ginkluotų vyrų“ modelį nepripažindamos moterų dalyvavimo naudos [4].

Moterų dalyvavimas nėra prabanga. Tai - saugumo pagrindas. Jis neturi būti vertinamas kaip „gera valia“ ar saugumo strategijos priedas. Be aktyvaus moterų įsitraukimo visuose saugumo architektūros lygmenyse prevencijos sistemos praranda galimybę užčiuopti ankstyvuosius visuomenės destabilizacijos ženklus [4], o jų dalyvavimas leidžia keisti požiūrį į saugumą pradedant pasiruošimu reaguoti į krizes, baigiant tvarios taikos infrastruktūros kūrimu.

VIII. Šaltiniai

1. United Nations Environment Programme, UN Women, UNDP, UNDPPA/PBSO. Gender, climate & security: sustaining inclusive peace on the frontlines of climate change [Internete]. United Nations Development Programme; 2020 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/06/gender-climate-and-security.
2. United Nations Security Council. Resolution 1325 (2000) [Internete]. New York: United Nations; 2000 m. spalio 31d. Prieiga per internetą: https://undocs.org/S/RES/1325(2000)
3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Gender equality and women's empowerment in fragile and conflict-affected situations: a review of donor support. Paris: OECD Publishing; 2017 m. (OECD Development Policy Papers; No. 8). doi:10.1787/b75a1229-en.
4. Coomaraswamy R. Preventing conflict, transforming justice, securing the peace: a global study on the implementation of United Nations Security Council resolution 1325 [Internete]. New York: UN Women; 2015 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/10/global-study-on-the-implementation-of-united-nations-security-council-resolution-1325
5. Aanstoos K. A voice at the table: how women in peace processes shape political representation. Politics & Gender. 2025 m.;21(3):431–461. doi:10.1017/S1743923X2510038X.
6. Duke University's Fuqua School of Business. When women may be better negotiators than men [Internete]. Durham (NC): Duke University; 2023 m. lapkričio 8 d. Prieiga per internetą: https://www.fuqua.duke.edu/duke-fuqua-insights/when-women-may-be-better-negotiators-men
7. Elsner M, Atkinson G, Zahidi S. Global risks report 2025 [Internete]. Geneva: World Economic Forum; 2025 m. sausio 15 d. Prieiga per internetą: https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2025/
8. United Nations. Security Council. Women and peace and security: report of the Secretary-General [internete]. United Nations; 2025 m. Prieiga per internetą: https://docs.un.org/en/S/2025/556
9. Shonk K. Women and negotiation: narrowing the gender gap in negotiation [Internete]. Cambridge (MA): Program on Negotiation, Harvard Law School; 2026 m. liepos 27 d. Prieiga per internetą: https://www.pon.harvard.edu/daily/business-negotiations/women-and-negotiation-narrowing-the-gender-gap/
10. Lopes S. Negotiate like a woman! On gender and negotiation working as a working woman [Internete]. The Corporate Sister; 2023 m. rugsėjo 18 d. Prieiga per internetą: https://www.thecorporatesister.com/blog/negotiate-like-a-woman-on-gender-and-negotiation-working-as-a-working-woman/
11. UN Women Independent Evaluation Service. Corporate evaluation of UN Women's support to women's participation in peace processes [Internete]. New York: UN Women; 2025 m. balandis. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-

library/publications/2025/05/evaluation-corporate-thematic-evaluation-of-un-womens-support-to-womens-participation-in-peace-processes
12. O'Reilly M, Ó Súilleabháin A, Paffenholz T. Reimagining peacemaking: women's roles in peace processes [Internete]. New York: International Peace Institute; 2015 m. birželio 16 d. Prieiga per internetą: https://www.ipinst.org/2015/06/reimagining-peacemaking-womens-roles-in-peace-processes
13. Paffenholz T, Potter A, Buchanan P. Fresh insights on the quantity and quality of women's inclusion in peace processes: expert views on findings from the "Broadening Participation" and "Civil Society and Peacebuilding" projects [Internete]. Geneva: The Graduate Institute of International and Development Studies; 2015 m. Prieiga per internetą: https://www.inclusivepeace.org/wp-content/uploads/2021/05/briefing-note-quality-quantity-women-inclusion-peace-processes-en.pdf
14. Cohn C. Sex and death in the rational world of defense intellectuals. Signs. 1987 m.;12(4):687-718. doi:10.1086/494362.
15. Kandemir AS, Lone RR, Simsek R. Women in parliaments and environmentally friendly fiscal policies: a global analysis. Sustainability [Internete]. 2024 m.;16(17):7669. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.3390/su16177669
16. Moghaddam FM. The SAGE encyclopedia of political behavior [Internete]. SAGE Publications, Inc.; 2017 m. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.4135/9781483391144.
17. Kwankam G, Cheong S, Moreau M. Highlight 1/2023 – Moving beyond tokenism: Intersectionality of women in peace processes [internete]. Geneva: MEIG; 2023 m. Prieiga per internetą: https://www.meig.ch/highlight-55-2023-moving-beyond-tokenism-intersectionality-of-women-in-peace-processes/
18. OHCHR. Dismantling barriers to women's leadership in building peace [internete]. 2025 m. Prieiga per internetą: https://www.ohchr.org/en/stories/2025/06/dismantling-barriers-womens-leadership-building-peace
19. UN Women. What is the women, peace and security agenda? [internete]. UN Women; 2025 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/what-is-the-women-peace-and-security-agenda
20. Enloe C. Bananas, beaches and bases: making feminist sense of international politics [internete]. Berkeley: University of California Press; 2014 m. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt6wqbn6
21. Wright H, Lyytikainen M. Gender and conflict early warning: results of a literature review on integrating gender perspectives into conflict early warning systems [internete]. Saferworld; 2014 m. Prieiga per internetą: https://www.saferworld-global.org/resources/publications/810-gender-and-conflict-early-warning
22. UNRISD, UN Women. Understanding backlash against gender equality: evidence, trends and policy responses [internete]. UNRISD; 2025 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2025/09/understanding-backlash-against-gender-equality-evidence-trends-and-policy-responses

23. European Institute for Gender Equality. Addressing gender-based violence in migration: how to strengthen national action plans on women, peace and security across the EU. Executive summary [internete]. Publications Office of the European Union; 2025 m. Prieiga per internetą: https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/addressing-gender-based-violence-migration-how-strengthen-national-action-plans-women-peace-and-security-across-eu?language_content_entity=en
24. OECD. States of fragility 2025 [internete]. OECD Development Policy Papers; 2025 m. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/en/publications/states-of-fragility-2025_81982370-en.html
25. Zakarian N. Beyond securitization: rethinking women, peace, and security for genuine global change [Internete]. Georgetown Security Studies Review; 2025 m. Prieiga per internetą: https://gssr.georgetown.edu/the-forum/topics/identity/beyond-securitization-rethinking-women-peace-and-security-for-genuine-global-change/.
26. UN Women. Facts and figures: women, peace, and security [internete]. 2025 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-women-peace-and-security
27. Council on Foreign Relations. Including women at the peace table produces better outcomes [internete]. 2019 m. Prieiga per internetą: https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/index.html
28. Zakarian N. Beyond securitization: rethinking women, peace, and security for genuine global change [internete]. Georgetown Security Studies Review; 2025 m. Prieiga per internetą: https://gssr.georgetown.edu/the-forum/topics/identity/beyond-securitization-rethinking-women-peace-and-security-for-genuine-global-change/
29. Lippai Z, Young A. Creating national action plans: a guide to implementing resolution 1325. An updated and expanded version of “What matters most: measuring plans for inclusive security” [internete]. Inclusive Security; 2017 m. Prieiga per internetą: https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2018/09/InclusiveSecurity_NAP-Guide_ME_2017.pdf
30. Georgetown Institute for Women, Peace and Security, Peace Research Institute Oslo. Women, peace and security index 2025/26 [internete]. 2025 m. Prieiga per internetą: https://giwps.georgetown.edu/the-index
31. Hill F. Women’s contribution to conflict prevention, early warning and disarmament [internete]. United Nations Digital Library System; 2003 m. Prieiga per internetą: https://digitallibrary.un.org/record/515034
32. Schulz P. Comparative research on the connection between militarised/violent masculinities and impunity [internete]. Bremen: InIIS, University of Bremen; 2025 m. . InIIS Working Paper No. 47/2025 Prieiga per internetą: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb8/fb8_iniis_upload/Arbeitspapiere/InIIS_Working_Paper_47_-_Schulz__Militarised_Violent_Masculinities.pdf

33. Tow WT, Trood R. Linkages between traditional security and human security. In: Tow WT, Thakur R, Hyun IT, editors. Asia's emerging regional order: reconciling traditional and human security [internete]. Tokyo: United Nations University Press; 2000 m. p. 13-29. Prieiga per internetą: https://ciaotest.cc.columbia.edu/book/tow/P013-032.pdf
34. Claes MT, Hermann A, Romo Perez AE, Mayr S. The WU Gender and Diversity Conference 2025 : Gender and power dynamics: exploring the intersections of gender and power in contemporary contexts; Gender and Power Dynamics: Die Dynamik von Geschlecht und Macht im aktuellen Kontext [internete]. Vienna: Institute for Gender and Diversity in Organizations, WU; 2026 m. Working Papers / Institute for Gender and Diversity in Organizations; Vol. 7. Prieiga per internetą: https://research.wu.ac.at/ws/portalfiles/portal/82895374/WPS_2026.pdf
35. Political Science Institute. Gendered perspectives on security in international relations [internete]. 2025 m. Prieiga per internetą: https://polsci.institute/international-relations-world-history/gendered-perspectives-on-security-in-ir/
36. White J. Challenges to gender equality in the security sector [internete]. London: Royal United Services Institute; 2020 m. Prieiga per internetą: https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/challenges-gender-equality-security-sector
37. UN Women. Women's meaningful participation in peace processes: modalities and strategies across tracks [internete]. UN Women; 2021 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/06/proceedings-womens-meaningful-participation-in-peace-processes
38. Castillo Diaz P. Women's participation in peace negotiations: connections between presence and influence [internete]. UNIFEM; 2010 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Media/Publications/UNIFEM/0302_WomensParticipationInPeaceNegotiations_en.pdf
39. Paffenholz T, Ross N, Dixon S, Schluchter A-L, True J. Making women count – not just counting women: assessing women's inclusion and influence on peace negotiations [internete]. UN Women; 2016 m. Prieiga per internetą: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/5/making-women-count-not-just-counting-women

lygių galimybių
plėtros centras